

УДК 378.147:78

ХУДОЖНЬО-ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЯК ЧИННИК ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Хань Юйцень

У статті піднімається проблема художньо-освітнього простору як ключового елементу фахової підготовки майбутнього учителя музики і чинника його художньо-творчої самоорганізації; на основі сучасних наукових досліджень обґрунтовується домінуюча роль художньо-освітнього простору у переосмисленні традиційних підходів до практики мистецької освіти; розкриваються сутнісні взаємозв'язки та взаємовпливи художньо-освітнього простору та особистості.

Ключові слова: художньо-освітній простір, художньо-творча самоорганізація, майбутній учитель музичного мистецтва.

В статье поднимается проблема художественно-образовательного пространства как ключевого элемента профессиональной подготовки будущего учителя музыки и фактора его художественно-творческой самоорганизации; на основе современных научных исследований обосновывается доминантная роль художественно-образовательного пространства в переосмыслении традиционных подходов к практике художественного образования; раскрываются существенные взаимосвязи и взаимовлияния художественно-образовательного пространства и личности.

Ключевые слова: художественно-образовательное пространство, художественно-творческая самоорганизация, будущий учитель музыкального искусства.

The article deals with the issue of artistic and educational space as a key element of vocational training of a prospective music teacher and a factor of his/her artistic and creative self-organization. Based on current researches, the dominant role of artistic and educational space in reevaluating traditional approaches to the practice of art education is justified. Essential relations and mutual interaction of artistic-educational space and an individual are revealed.

In recent time of education development, art, in particular, the interest has been aroused among researchers and teachers in the influence of the environment (educational, cultural, artistic-educational etc.) on the process of a specialist's formation.

Artistic and educational space is defined as a system, which is aimed at holistic development of the creative individual, his/her intellectual, communicative and emotional areas, with a prepotent role of artistic and creative self-organization of the prospective music teacher as the driving force of the system.

Artistic and creative self-organization is closely linked to the processes of professional self-development, personal fulfillment, personal expression, self-cognition, self-improvement, and self-education. Reevaluation of traditional approaches to art education through the use of synergistic approach as a methodological basis for artistic and educational space organization enables the definition of a concept of an intrinsic influence of the last on professional identity formation of the prospective music teacher and his/her skills for artistic and creative self-organization.

Key words: artistic and educational space, artistic and creative self-organization, prospective music teacher.

Постановка проблеми. Сучасний стан вищої мистецької освіти потребує науково-практичного вирішення низки питань, пов'язаних зі змінами, що відбуваються в контексті світових глобалізаційних процесів. Особливо важливим виявляється дослідження впливу на самоорганізаційну активність майбутніх фахівців можливостей художньо-освітнього простору, пошук шляхів якомога повного використання його потенціалу у справі формування й розвитку особистості студента.

Актуалізація ціннісних основ художньо-творчої самоорганізації особистості майбутнього педагога-музиканта значною мірою обумовлена соціальним контекстом

розвитку індивіда та його залученістю в процеси конструювання власного художньо-освітнього простору. Досліджуючи проблеми художньо-творчої самоорганізації, ми утвердилися в думці про те, що розвиток професіоналізму майбутнього вчителя музичного мистецтва залежить від сформованості його умінь самоорганізовувати власну художньо-творчу діяльність і удосконалювати набуті уміння упродовж усього життя.

У цьому контексті варто навести коментар з рапорту Міжнародної комісії освіти XXI століття для ЮНЕСКО, у якому наголошується, що для того, щоб повністю виконати свою місію, освіта повинна організовуватися за чотирма аспектами навчання, які будуть визначальними шляхами для кожного протягом усього життя, а саме: навчатися, щоб пізнавати і знати, тобто щоб здобути знаряддя розуміння, поєднуючи досить широку загальну культуру з можливістю поглибленої роботи в обмеженому числі дисциплін; навчатися, щоб діяти, аби мати вплив на своє навколишнє середовище, щоб придбати не тільки професійну кваліфікацію, а й у більш широкому сенсі компетентність, яка дає можливість впоратися з різними численними ситуаціями, працювати в рамках різних соціальних або виробничих умов, урахувавши силу існуючого місцевого або національного контексту; навчатися, аби жити спільно, виховуючи розуміння іншого і відчуття взаємозалежності, здійснювати спільні проекти і бути готовим до врегулювання конфліктів в умовах поваги цінностей плюралізму, взаєморозуміння і миру; врешті, навчатися, аби жити, бути (теза, яка споріднена з трьома попередніми), жити з тим, щоб сприяти розквіту власної особистості і бути в змозі діяти, виявляючи незалежність, самостійність суджень і особисту відповідальність [7].

Отже, для реалізації даних положень вважаємо за необхідне в галузі мистецької освіти враховувати потенційні можливості кожного індивідуума, а також створювати умови для його гармонійного особистого і професійного розвитку.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблеми самоорганізації у науково-педагогічній літературі відведене чільне місце, оскільки автори досліджень вважають її формою прояву активності особистості в межах спеціально організованої діяльності (О. Барвенко, Т. Гура, Н. Дмитренко, Н. Дуднік, М. Дьяченко, Н. Кабусь, Л. Кандибович, С. Кульневич, В. Моросанова, Н. Попова, А. Яворський та ін.). Професійній самоорганізації вчителя музичного мистецтва присвячені дослідження українських (К. Завалко, А. Зайцева, А. Маричева, Н. Млиницька, Т. Пляченко, Н. Салан, Н. Сегеда та ін.) і російських авторів (В. Арюткін, Л. Лобова та ін.). У галузі мистецької педагогіки питання організації творчого, мистецького середовища навчання як фактора формування творчої особистості знайшли відображення в наукових розвідках Л. Арчажнікової, Л. Коваль, А. Козир, О. Комаровської, Г. Кондратенко, Ю. Мироської, Г. Падалки, А. Растригіної, О. Ребрової, О. Ростовського, О. Рудницької, Л. Троєльнікової, О. Щолокової та ін.

Мета даної статті. Висвітлити та проаналізувати основні проблеми створення художньо-освітнього простору у вищих закладах мистецької освіти та його вплив на формування художньо-творчої самоорганізації майбутніх учителів музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку освіти, і зокрема, мистецької, спостерігається посилення інтересу вчених і педагогів-практиків до можливостей впливу простору, середовища (освітнього, культурно-освітнього, художньо-освітнього тощо), на процес формування особистості фахівця.

Варто зазначити, що між поняттями середовища та простору існує значна спорідненість, оскільки обидва позначають оточення суб'єкта, при цьому середовище означає занурення в певний інформаційний потік (А. Моль) задля зміни та вдосконалення людської сутності, тому передбачає обов'язкове залучення суб'єкта-людини, тоді як простір передбачає не тимчасове, хоч і тривале в часі, занурення, а постійну присутність, при цьому необов'язкову людську співучасть, реалізує свої функції в доленосні складні моменти [8, с. 32].

Наслідуючи міркування науковців щодо середовища як "особливої твірної частини простору і синергичний ефект поєднання різних видів середовищ у єдиний простір" [8, с. 32], ми позиціонуємо дослідження поняття художньо-освітнього простору на підґрунті синергетичної парадигми з точки зору її впливу на розвиток художнього середовища у площині освітнього простору.

На думку Т. Козловської та Г. Єпачинцевої, у сферу синергетичної парадигми входять процеси становлення нових властивостей і якостей явищ систем самоорганізації. Синергетика обґрунтовує положення про те, що складноорганізованим системам не можна нав'язувати шляхи їх розвитку, необхідно тільки сприяти їх власним тенденціям розвитку [4, с. 3201–3202]. Таким чином, синергетична концепція орієнтує дослідника на аналіз феноменів становлення, розвитку та самоорганізації явищ реальності, що пізнаються і, за словами О. Власова, найважливішим завданням науки стає теоретична реконструкція досліджуваного явища в максимально широкому контексті його зв'язків і опосередкувань з метою відтворення в мові науки його цілісного і системного образу [3].

З позицій синергетики можна по-новому розкрити зміст художньо-освітнього простору, оскільки вона орієнтує на багатовимірність, багатокомпонентність і поліфонічність (альтернативність і варіативність) процесів художньо-творчого пізнання, виявлення в них нерозкритих або недостатньо розкритих станів, визнання важливої ролі випадковості в їхньому розвитку.

У зміст поняття "художнє середовище" ми, перш за все, закладаємо феномен художньо-творчого процесу, умовою якого є свобода як "вічно жива спонтанність" духовного центру в людині. Художньо-творчий процес у площині мистецької освіти спрямовується на особистість як індивідуальний, унікальний суб'єкт творчої діяльності і реалізацію її призначення, "можливість стати індивідуальним, унікальним самозосередженням духовності, спираючись на зразки для наслідування" [2, с. 274].

Оскільки синергетична система – це система, що самоорганізується, то це означає, що художньо-творчий процес повинен підпорядковуватися загальним законам самоорганізації законів. Урахування цієї особливості дозволяє підійти до аналізу художньо-творчого процесу й управління ним з позиції синергетики й узгоджувати дії всіх компонентів освітньої структури, що уможлиблює регуляцію таких складних процесів, як самоорганізація, самооцінка, самоврядування, а також направити еволюцію художньо-творчої системи до її динамічної рівноваги.

Художньо-творчий процес можна представити як цілісну систему, що включає в себе цілий ряд підсистем: викладача, студента, мистецьке та освітнє середовище, студентський і викладацький колективи тощо. Всі підсистеми взаємопов'язані і знаходяться в стані динамічної рівноваги. Зв'язки, що виникають між ними, носять найрізноманітніший характер залежно від функції підсистеми і цільових задач, поставлених перед ними. Найбільш глибокий взаємозв'язок – це передача художньо-творчої інформації, коли кожна з підсистем несе свою інформацію іншим підсистемам, отримуючи від них інформацію нового якісного змісту.

Художньо-творчий процес, як типова синергетична система, повинен ґрунтуватися на певних закономірностях, а саме: динаміці художньо-творчого процесу; розвитку особистості в художньо-творчому процесі; управлінні художньо-творчим процесом; стимулюванні художньо-творчого процесу; єдності сприйняття, мислення та практики художньо-творчого процесу; єдності ефективності діяльності підсистеми "викладач" і підсистеми "студент".

Таким чином, можна узагальнити, що художньо-творчий процес виступає як складна, високоорганізована система зі своїми закономірностями, а знання і розуміння цих закономірностей дозволяє зробити більш глибокий аналіз різних елементів даного процесу.

У контексті нашого дослідження визначальною є категорія художності, яку ми розглядаємо як складне поєднання творчих і професійних якостей, які визначають кінцевий результат діяльності фахівця в галузі мистецької освіти. Отже, основна мета організації художньо-творчого процесу в мистецькому освітньому просторі передбачає формування розумної, рефлексивної, художньо-освіченої культурної особистості вчителя музичного мистецтва, здатного до самопізнання, самоствердження, самовдосконалення самоорганізації, координації дій художньо-естетичного змісту.

У загальнонауковому сенсі освітнє середовище слід розглядати як певний елемент буття, доступний для сприйняття, в якому суб'єкти в ході життєдіяльності мають можливість задовольняти потреби в освіті, розширювати методи пізнання світу, розвивати особисті якості [1, с. 67–72].

Зміст ефекту поєднання художнього й освітнього середовищ полягає в їх розвитку разом із масштабом простору [11].

Оскільки термін "художньо-освітній простір" поєднує в собі вельми складні мега поняття – мистецтво і освіту його потрібно розглядати, по-перше, у контексті його духовного змісту, який представлено рівнем культурного розвитку особистості, її духовними потребами та інтересами, загальнолюдськими, національними та професійними цінностями. По-друге, слід враховувати суспільні умови. При цьому підході цілком можливо розцінювати якість художньо-освітнього простору через його можливості, найголовнішою з яких вважається можливість освіти.

У сучасних наукових дослідженнях спостерігається значний інтерес до теми педагогічного потенціалу художнього середовища. Автори (Г. Кондратенко, Ю. Мирівська, Л. Троєльнікова та ін.) розкривають такі його аспекти і можливості, як здатність до об'єднання; розвиток прагнення до самовдосконалення; можливості педагогіки мистецтва в застосуванні комплексної взаємодії всіх її складових, спрямованих на досягнення гармонізації особистості.

Так, Г. Кондратенко, розглядаючи специфіку формування творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва в освітньому середовищі університету, пише, що освітнє мистецьке середовище спонукає до творчого самовираження, створює можливості творчої співпраці між педагогами і студентами, представниками різних видів мистецтва. Воно формує відповідні уміння, які дозволяють передавати власні знання, цінності, емоції та розуміти інших суб'єктів творчого середовища [5, с. 588].

Ю. Мирівська творче художньо-освітнє середовище визначає як педагогічно організоване середовище, що характеризується системністю взаємозв'язків його об'єктів, цілісністю, естетичною функціональністю, передбачає широке використання художніх творів мистецтв, організаційну зумовленість інтеграції мистецтв та діалогову взаємодію його представників, надає можливості впливу на творчу мотивацію суб'єкта, спонукає до творчого самовираження, сприяє розвитку творчої активності особистості, формуванню її художньо-комунікативних умінь [6, с. 216].

У контексті нашої теми варто виокремити дослідження Л. Троєльнікової, у яких автор упевнено наголошує на необхідності створення сучасного художньо-освітнього простору як середовища креативної діяльності особистості в усіх галузях професійного мистецтва, що, у свою чергу, базується на надзвичайно широкому спектрі культурних засад: від народних звичаїв та фольклору до усталених традицій культурних локусів, від масових форм буттєвості художньої культури до професійної художньої освіти найвищого ґатунку, від художнього опанування реаліями національної свідомості до формування широкого полікультурного об'єкту сучасної особистості [9, с. 4]. Стратегічними цілями розвитку мистецької освіти в контексті формування сучасного художньо-освітнього простору, на думку автора, в Україні є: збереження й розвиток наявної багаторівневої мережі навчальних закладів культури і мистецтв; збереження й розвиток творчих, педагогічних, наукових шкіл; задоволення потреб особистості в отриманні якісної культурно-мистецької освіти; задоволення потреб вітчизняної культури і мистецтва у кваліфікованих кадрах [10, с. 150].

Ми цілком погоджуємося з Л. Троєльніковою щодо ролі художньо-освітнього простору у людському особистісному вимірі, який, по-перше, надає широкі можливості сприйняття усього розмаїття сучасної художньої культури у її національній самобутності та відкритості до світових художніх процесів; по-друге, формує потребу у творчій самореалізації особистості у художньому житті суспільства; по-третє, створює умови для виховання та набуття необхідних здібностей та навичок до професійної діяльності у галузі культури та мистецтва [9, с. 4].

Отже, враховуючи надбання сучасної наукової думки, художньо-освітній простір можна визначити як систему, провідною метою якої є цілісний розвиток творчої особистості, її інтелектуальної, комунікаційної, емоційної сфер з доміантною роллю художньо-творчої самоорганізації майбутнього вчителя музичного мистецтва як рушійної сили даної системи.

У характеристиці категорії художньо-творчої самоорганізації на перший план виступає її істотна властивість, а саме – певний спосіб реагування майбутнього вчителя музичного мистецтва на вплив художньо-освітнього простору. У процесі художньо-творчої самоорганізації відбуваються не хаотичні, а спрямовані,

усвідомлені зміни, що призводять до якісної трансформації елементів системи і їх функцій, а також виникають і ускладнюються нові динамічні зв'язки і взаємини із художньо-освітнім простором. Концептуально-методологічна новизна ідей художньо-творчої самоорганізації пов'язана також з визнанням здатності різних систем до саморозвитку не лише за рахунок припливу творчої енергії, художньо-творчої інформації ззовні, а насамперед за рахунок використання внутрішніх можливостей особистості.

Висновки. Розглядаючи питання художньо-творчої самоорганізації, ми бачимо, що вона найтіснішим чином пов'язана з процесами професійного саморозвитку, самореалізації, самовираження, самопізнання, самовдосконалення і самоосвіти. Відомо, що особистість, яка самоорганізується, швидше, раціональніше й економічніше з точки зору витраченого часу, вирішує поставлені перед нею професійні завдання, ефективніше долає труднощі й активніше проявляє ініціативу, творчі здібності. Таким чином, переосмислення традиційних підходів до практики мистецької освіти на основі застосування синергетичного підходу як методологічного підґрунтя організації художньо-освітнього простору уможлиблює формулювання ідеї сутнісного впливу останнього на фахове становлення особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва та його здатності до самоорганізації.

Література

1. Братко М. В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу / М. В. Братко // Наукові записки / ред. кол.: В. В. Радул, В. А. Кушнір та ін. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Вип. 135. – С. 67–72.
2. Веряскина В. П. Императивы экологической этики и новый образ человека / В. П. Веряскина // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности. – М. : Прогресс-Традиция, 2003. – С. 266–279.
3. Власов А. А. Развитие науки: классика, неклассика, постнеклассика [Електронний ресурс] / А. А. Власов. – Режим доступу: <http://masters.donntu.edu.ua/2012/fknt/vlasov/library/art10.htm>. – Назва з екрана.
4. Козловская Т. Н. Самоорганизация как бесконечность развития личности. Интеграционный аспект / Т. Н. Козловская, Г. А. Епанчинцева // Фундаментальные исследования. Серия "Психологические науки". – 2013. – № 10. – С. 3201–3205.
5. Кондратенко Г. Г. Формування творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва в освітньому середовищі університету / Г. Г. Кондратенко // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 квітня 2016 року, м. Київ). – С. 585–595.
6. Мировська Ю. Створення творчого середовища як умова мотивації до формування художньо-комунікативних умінь майбутніх учителів музики і хореографії / Ю. Мировська // Проблеми підготовки сучасного вчителя : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / редкол.: Н. С. Побірченко (голов. ред.) та ін. – Умань : ФОРМ Жовтий О. О., 2013. – Вип. 8. – Ч. 1. – С. 214–220.
7. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa "Edukacja: jest w niej ukryty skarb" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/4_Filary_Raport_Delorsa.pdf. – Назва з екрана.
8. Смолинська О. Є. Поняття культурно-освітнього простору в сучасній педагогічній науці [Електронний ресурс] / О. Є. Смолинська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія "Педагогіка". – 2014. – № 2. – С. 30–35. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NZTNPU_ped_2014_2_7. – Назва з екрана.
9. Троєльнікова Л. О. Художньо-освітній простір як культуротворчий чинник розвитку українського суспільства у ХХ ст. : автореф. дис. ... д-ра мист. : спец. 26.00.01 / Троєльнікова Л. О. ; Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського. – К., 2009. – 40 с.
10. Троєльнікова Л. О. Художньо-освітній простір сучасної України: зміст, форми та євроінтеграційні аспекти / Л. О. Троєльнікова // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2010. – Вип. 17. – 278 с.
11. Шалаев И. К. От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства [Електронний ресурс] / И. К. Шалаев, А. А. Веряев // Педагог. – 2010. – Режим доступу: http://www.uni-altai.ru/Journal/pedagog/pedagog_4/articl_1.html. – Назва з екрана.